МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет фізико-математичної та природничої освіти
Кафедра географії

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА: ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ТА ЇХ ВИВЧЕННЯ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ.

Виконала: студентка IV курсу, 42 групи
освітньої програми: Середня освіта
(Географія. Біологія та здоров'я людини)
спеціальності 014.07 Середня освіта
(Географія)
Кобзар Анастасія Миколаївна
Науковий керівник: кандидат географічних
наук, доцент
Ситник Олексій Іванович

Умань − 2026

ЗМІСТ

ВСТУП 3

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ……..…… 6

1.1. Поняття, структура та основні етапи розвитку світового господарства ……... 6

1.2. Глобалізація як провідна тенденція розвитку сучасного світового господарства ……. 13

1.3. Регіональна економічна інтеграція: сутність, форми та особливості розвитку …… 16

1.4. Вплив глобалізаційних та інтеграційних процесів на розвиток національних економік ……... 19

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ПРОЦЕСИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ ……... 24

2.1. Основні інтеграційні об’єднання світу та їх роль у міжнародних економічних відносинах …… 24

2.2. Транснаціональні корпорації як чинник розвитку глобалізації …….. 28

2.3. Сучасні тенденції міжнародної торгівлі та міжнародного поділу праці …… 32

2.4. Проблеми та перспективи розвитку світового господарства в умовах глобалізації ……... 36

РОЗДІЛ 3. ПРОФЕСІЙНЕ ПЕДАГОГІЧНЕ СПРЯМУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ …….. 41

3.1. Аналіз змісту навчальних програм і підручників з географії щодо вивчення світового господарства…… 41

3.2. Практичне використання матеріалу теми на уроках географії (приклади навчальної діяльності) ……. 45

3.3. Приклади практичних та лабораторних робіт з теми світового господарства для різних класів ……. 48

ВИСНОВКИ 55

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 57

ДОДАТКИ 60

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується поглибленням процесів глобалізації та активним розширенням регіональної економічної інтеграції. Ці явища суттєво впливають на структуру міжнародного поділу праці, формування світових ринків товарів, послуг і капіталу, а також на соціально-економічний розвиток окремих держав і регіонів. У таких умовах зростає значення розуміння учнями закономірностей функціонування світової економіки та взаємозв'язків між країнами.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю оновлення змісту шкільної географічної освіти відповідно до сучасних тенденцій розвитку суспільства. Вивчення глобалізації та регіональної економічної інтеграції у шкільному курсі географії сприяє формуванню в учнів системного світогляду, економічного мислення, уміння аналізувати міжнародні процеси та оцінювати їхній вплив на розвиток країн, зокрема України.

Крім того, важливим чинником є потреба у вдосконаленні методики навчання географії, зокрема у впровадженні інтерактивних, практико-орієнтованих підходів, які дозволяють ефективніше засвоювати складні поняття світового господарства. Це підсилює педагогічну значущість теми та її роль у підготовці учнів до життя в умовах глобалізованого світу.

Мета роботи: аналіз сучасних тенденцій розвитку світового господарства, зокрема процесів глобалізації та регіональної економічної інтеграції, а також обґрунтування методичних підходів до їх вивчення учнями у шкільному курсі географії..

Відповідно до мети визначено **завдання** випускної кваліфікаційної роботи:

– проаналізувати теоретичні основи розвитку світового господарства в умовах глобалізації та регіональної економічної інтеграції;

– дослідити сучасні процеси глобалізації та регіональної економічної інтеграції у світовому господарстві;

– обґрунтувати використання матеріалу кваліфікаційної роботи в шкільному курсі географії.

Об’єкт дослідження: процеси розвитку світового господарства в умовах глобалізації та регіональної економічної інтеграції, а також їх відображення у змісті шкільного курсу географії.

Предмет дослідження: особливості вивчення учнями процесів глобалізації та регіональної економічної інтеграції у шкільному курсі географії, а також методичні підходи до їх ефективного засвоєння.

Методи дослідження: у процесі виконання роботи використовувався комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Аналіз і синтез застосовувалися для опрацювання наукової літератури, навчальних програм і підручників з географії, а також для узагальнення теоретичних положень щодо світового господарства, глобалізації та регіональної економічної інтеграції. Порівняльно-географічний метод використовувався для зіставлення рівня економічного розвитку різних країн і регіонів, а також особливостей їх участі в інтеграційних процесах.

Системний підхід дав змогу розглядати світове господарство як цілісну систему взаємопов’язаних елементів. Статистичний метод застосовувався для аналізу економічних показників розвитку країн і міжнародних організацій. Картографічний метод використовувався для просторового аналізу розміщення інтеграційних об’єднань та основних центрів світової економіки. Також застосовувалися елементи педагогічного спостереження та аналізу навчального процесу для виявлення особливостей викладання теми у шкільному курсі географії. Узагальнення та систематизація дозволили сформулювати висновки та розробити методичні рекомендації щодо ефективного вивчення теми.

Теоретичне значення: полягає в узагальненні та систематизації наукових підходів до розуміння сучасних тенденцій розвитку світового

господарства, зокрема процесів глобалізації та регіональної економічної інтеграції. У роботі уточнено сутність ключових понять теми, розкрито їх взаємозв'язок та вплив на розвиток світової економічної системи. Отримані результати можуть бути використані для подальших наукових досліджень у галузі суспільної географії та методики навчання географії.

Практичне значення: полягає у можливості використання його результатів у шкільному курсі географії під час вивчення тем, пов'язаних зі світовим господарством, глобалізацією та міжнародною економічною інтеграцією. Розроблені методичні підходи, приклади навчальних завдань і дидактичні матеріали можуть бути використані вчителями географії для підвищення ефективності навчального процесу, формування в учнів системного уявлення про сучасні світові економічні процеси та розвитку їхньої навчально-пізнавальної компетентності.

Апробація результатів кваліфікаційного дослідження: матеріали кваліфікаційної роботи використовувались на уроках географії під час проходження державної педагогічної практики. Основні результати дослідження викладені у статті «Територіальні громади України в умовах глобалізації: виклики відновлення та інтеграції» в збірнику «Гайворонське Надбужжя»,(Умань, 2026 р.), а також доповідались та обговорювались під час науково-методичного семінару «Природничі та суспільні географічні студії: сучасний вимір» на кафедрі географії Уманського національного університету (Умань, 2026 р.).).

Структура роботи: робота включає вступ, 3 розділи, висновки, список використаних літературних джерел, додатки; об'єм роботи 65 ст., з них основного тексту 55 ст. Робота містить 7 рисунків, 16 таблиць та 5 додатків.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Поняття, структура та основні етапи розвитку світового господарства

Світове господарство є складною багаторівневою системою, що відображає сукупність національних економік, які взаємодіють між собою через міжнародний поділ праці, торговельно-економічні, фінансові та виробничі зв'язки. Його формування є результатом тривалого історичного розвитку суспільного виробництва, поглиблення спеціалізації країн та інтернаціоналізації економічних процесів [16].

У сучасних наукових дослідженнях існують різні підходи до трактування поняття «світове господарство». Найпоширенішими є економічний, географічний та системний підходи, кожен з яких акцентує увагу на окремих аспектах цього явища. Економічний підхід розглядає світове господарство як сукупність національних економік, що взаємодіють через міжнародну торгівлю, рух капіталу та робочої сили [7]. Географічний підхід підкреслює просторову організацію господарства світу та нерівномірність його розвитку [8]. Системний підхід визначає світове господарство як цілісну динамічну систему, елементи якої взаємопов'язані та взаємодіють між собою [2].

Для узагальнення основних підходів до визначення світового господарства доцільно подати їх у вигляді табл. 1.1.

Таким чином, світове господарство не можна розглядати лише як сукупність національних економік. Воно є складною глобальною системою, яка постійно змінюється під впливом процесів глобалізації, науково-технічного прогресу та посилення міжнародної економічної інтеграції [16].

Таблиця 1.1

Підходи до трактування поняття «світове господарство»

Підхід	Сутність	Особливості трактування
Економічний	Розгляд світового господарства як сукупності національних економік	Акцент на міжнародній торгівлі, русі капіталу та робочої сили [2]
Географічний	Просторова організація господарства світу	Нерівномірність розвитку територій [4]
Системний	Світове господарство як цілісна взаємопов'язана система	Взаємозалежність країн і економічних процесів [3]

Світове господарство як цілісна система має складну багаторівневу структуру, що формується внаслідок взаємодії національних економік, міжнародних організацій, транснаціональних корпорацій та глобальних ринків. Його структура відображає не лише економічні зв'язки між країнами, а й ступінь їхньої інтеграції у світову економічну систему.

Основними елементами світового господарства є національні економіки, які виступають базовою ланкою всієї системи. Вони різняться за рівнем соціально-економічного розвитку, спеціалізацією та ступенем залучення до міжнародного поділу праці. Важливу роль у функціонуванні світового господарства відіграють міжнародні економічні організації, що регулюють торговельні, фінансові та інвестиційні процеси, зокрема Світова організація торгівлі та Міжнародний валютний фонд [7].

Значний вплив на розвиток світового господарства здійснюють транснаціональні корпорації, які формують глобальні виробничі мережі та забезпечують переміщення капіталу, технологій і робочої сили між країнами. Крім того, важливим структурним елементом є світові ринки товарів, послуг, капіталу та праці, які забезпечують економічну взаємодію між усіма учасниками світової економіки [16].

Для наочного відображення структури світового господарства доцільно використати схему (рис. 1.1).

Таким чином, структура світового господарства є багатокомпонентною та динамічною. Вона постійно змінюється під впливом процесів глобалізації,

посилення міжнародної інтеграції та розвитку технологій, що призводить до поглиблення взаємозалежності між країнами світу [2].

Рис. 1.1. Структура світового господарства

Міжнародний поділ праці є ключовим чинником становлення та розвитку світового господарства, оскільки саме він визначає спеціалізацію країн у виробництві певних товарів і послуг та формує систему взаємозалежних економік. Його сутність полягає у стійкому закріпленні за окремими країнами, регіонами або групами країн виробництва певних видів продукції, які вони обмінюють між собою на світовому ринку.

Формування міжнародного поділу праці зумовлене різницею в природно-ресурсному потенціалі, рівні економічного розвитку, науково-технічному прогресі та географічному положенні країн. У результаті виникає спеціалізація господарств, що підвищує ефективність виробництва та сприяє розвитку міжнародної торгівлі [7].

Міжнародний поділ праці реалізується через міжнародну спеціалізацію виробництва та міжнародну кооперацію. Міжнародна спеціалізація передбачає виробництво країною певних товарів або послуг у таких обсягах,

які перевищують її внутрішні потреби. Міжнародна кооперація, у свою чергу, забезпечує об’єднання виробничих процесів різних країн для виготовлення кінцевої продукції [2].

Для наочного розуміння структури міжнародного поділу праці доцільно подати його у вигляді схеми (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Структура міжнародного поділу праці

У сучасних умовах міжнародний поділ праці набуває якісно нового змісту під впливом глобалізації та розвитку технологій. Зростає роль високотехнологічних галузей, послуг та наукомісткого виробництва, що призводить до посилення взаємозалежності країн і поглиблення інтеграційних процесів у світовому господарстві [8].

Таким чином, міжнародний поділ праці виступає фундаментальною основою функціонування світового господарства, забезпечуючи його цілісність, динамічність та ефективність розвитку.

Розвиток світового господарства є тривалим історичним процесом, що відображає еволюцію міжнародних економічних відносин, поглиблення міжнародного поділу праці та ускладнення структури глобальної економіки. У науковій літературі виділяють кілька основних етапів його формування, кожен з яких має свої характерні риси та особливості розвитку.

Перший етап пов’язаний із становленням світового господарства в умовах аграрної економіки, коли міжнародні економічні зв’язки були обмеженими та переважно зводилися до торгівлі окремими товарами. Другий етап – індустріальний – характеризується розвитком промисловості, зростанням обсягів міжнародної торгівлі та формуванням світового ринку. Третій етап, постіндустріальний, пов’язаний із переважанням сфери послуг, науки, інформаційних технологій та посиленням глобальних економічних зв’язків [2].

Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується глибокою глобалізацією, активною діяльністю транснаціональних корпорацій, цифровізацією економіки та посиленням регіональних інтеграційних процесів. У цих умовах зростає взаємозалежність країн і формуються глобальні виробничі та фінансові мережі [16].

Для узагальнення етапів розвитку світового господарства доцільно подати їх у вигляді табл. 1.2.

Таким чином, розвиток світового господарства є поступовим переходом від локальних економічних зв’язків до складної глобальної системи, що функціонує на основі взаємозалежності національних економік, міжнародних організацій та транснаціональних корпорацій. Сучасний етап характеризується посиленням інтеграційних процесів та формуванням єдиного світового економічного простору [8].

Таблиця 1.2

Етапи розвитку світового господарства

Етап	**Хронологічні межі**	**Основні риси**	**Характерні особливості**
Аграрний	до XVIII ст.	домінування сільського господарства	слабкі міжнародні зв’язки, локальні ринки
Індустріальний	XVIII–поч. XX ст.	розвиток промисловості	формування світового ринку, зростання торгівлі
Постіндустріальний	середина XX ст.	переважання послуг і науки	розвиток ТНК, науково-технічний прогрес
Сучасний (глобалізаційний)	кінець XX – XXI ст.	цифрова економіка	глобалізація, інтеграція, мережеві економіки

Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується глибокими якісними змінами, що зумовлені посиленням глобалізаційних процесів, науково-технічним прогресом та цифровою трансформацією економіки. Світове господарство поступово перетворюється на цілісну взаємопов’язану систему, у якій національні економіки функціонують у тісній взаємозалежності [2].

Однією з провідних тенденцій є глобалізація економічних процесів, яка проявляється у зростанні міжнародної торгівлі, руху капіталів, робочої сили та технологій. У цьому контексті посилюється роль транснаціональних корпорацій, які формують глобальні виробничі ланцюги та впливають на розвиток цілих галузей економіки [16].

Важливою тенденцією є також регіональна економічна інтеграція, що передбачає об’єднання країн у торговельно-економічні союзи з метою підвищення ефективності їхнього розвитку. Прикладами таких об’єднань є Європейський Союз, АСЕАН та НАФТА, які сприяють формуванню спільних ринків і посиленню економічної взаємодії між країнами [7].

Ще однією важливою тенденцією є цифровізація економіки, що передбачає широке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у виробництво, управління та сферу послуг. Це призводить до появи нових

форм економічної діяльності, таких як електронна комерція та цифрові платформи, а також до зростання ролі знань і інновацій у розвитку господарства [2].

Для узагальнення сучасних тенденцій розвитку світового господарства доцільно подати їх у вигляді схеми (рис. 1.3)

Рис. 1.3. Сучасні тенденції трансформації світового господарства

Таким чином, сучасні тенденції розвитку світового господарства свідчать про його поступову трансформацію в єдину глобальну систему, де зростає взаємозалежність країн, посилюється роль інтеграційних об’єднань та відбувається перехід до цифрової економіки. Це суттєво впливає на характер міжнародних економічних відносин та визначає напрями подальшого розвитку світового господарства [8].

1.2. Глобалізація як провідна тенденція розвитку сучасного світового господарства

Глобалізація є однією з ключових тенденцій сучасного розвитку світового господарства, що характеризується посиленням взаємозв'язків та взаємозалежності між країнами, регіонами та окремими економічними суб'єктами. У найбільш загальному розумінні глобалізація розглядається як процес формування єдиного світового економічного, політичного та інформаційного простору, у межах якого національні економіки дедалі більше інтегруються у глобальну систему [16].

У науковій літературі існують різні підходи до трактування глобалізації. Економічний підхід розглядає її як процес поглиблення міжнародної економічної інтеграції, що проявляється у зростанні обсягів світової торгівлі, руху капіталу та робочої сили. Географічний підхід акцентує увагу на просторовому розширенні економічних зв'язків і формуванні глобальних центрів економічного впливу. Системний підхід трактує глобалізацію як комплексний процес, що охоплює всі сфери суспільного життя та змінює характер функціонування світового господарства як цілісної системи.

Глобалізація безпосередньо пов'язана з розвитком світового господарства, оскільки вона поглиблює міжнародний поділ праці, сприяє формуванню глобальних ринків і посилює взаємозалежність національних економік. Вона є логічним продовженням процесів інтернаціоналізації виробництва та капіталу, що особливо активно розвиваються в умовах науково-технічного прогресу та цифрової трансформації економіки [2].

Для узагальнення основних підходів до розуміння глобалізації доцільно подати їх у вигляді табл. 1.3.

Таким чином, глобалізація є багатовимірним процесом, що охоплює економічну, соціальну та інформаційну сфери, і виступає визначальною рисою сучасного етапу розвитку світового господарства. Вона змінює

характер міжнародних економічних відносин, посилює інтеграційні процеси та формує нову архітектуру глобальної економіки [8].

Таблиця 1.3

Теоретичні підходи до розуміння глобалізації

Підхід	**Сутність**	**Основний акцент**
Економічний	Глобалізація як поглиблення міжнародної економічної інтеграції	Торгівля, капітал, ринки
Географічний	Розширення просторових економічних зв’язків	Глобальні центри, регіони впливу
Системний	Глобалізація як комплексний процес розвитку світової системи	Взаємозалежність усіх сфер

Розвиток глобалізації зумовлений дією комплексу взаємопов’язаних чинників, які сприяють поглибленню взаємозалежності національних економік та формуванню єдиного світового господарського простору. До основних чинників належать науково-технічний прогрес, розвиток транспортної інфраструктури, цифровізація економіки, а також лібералізація міжнародної торгівлі та інвестиційних потоків [1].

Особливе значення має науково-технічний прогрес, який забезпечує швидке поширення інновацій, зменшення витрат на виробництво та комунікацію, а також розвиток глобальних виробничих мереж. Цифровізація економіки та поширення інформаційно-комунікаційних технологій призвели до формування нових форм міжнародної взаємодії, зокрема електронної комерції та цифрових платформ [32].

Важливу роль у розвитку глобалізаційних процесів відіграють транснаціональні корпорації, які організовують виробництво у різних країнах світу та формують глобальні ланцюги доданої вартості. Також значний вплив мають міжнародні економічні організації, зокрема Світова організація торгівлі, яка регулює правила міжнародної торгівлі, та Міжнародний валютний фонд, що забезпечує стабільність світової фінансової системи [14].

Механізми глобалізації реалізуються через міжнародну торгівлю, рух капіталу, міграцію робочої сили та розвиток глобальних фінансових ринків.

Саме ці процеси забезпечують інтеграцію національних економік у світову систему та формують взаємозалежність між країнами різного рівня розвитку.

Глобалізація є суперечливим процесом, який одночасно стимулює розвиток світового господарства та загострює нерівномірність економічного розвитку країн. У сучасних умовах вона виступає як один із ключових чинників трансформації національних економік та формування глобальної економічної системи [13].

Позитивні наслідки глобалізації проявляються у розширенні доступу країн до міжнародних ринків товарів, послуг і капіталу, активізації інвестиційних потоків, прискоренні поширення інноваційних технологій та підвищенні ефективності виробництва. Значну роль у цих процесах відіграють міжнародні економічні інституції, зокрема Світовий банк, який сприяє фінансуванню розвитку економік, та Світова організація торгівлі, що регулює правила міжнародної торгівлі [15].

Водночас глобалізація має і негативні наслідки. Вона призводить до посилення соціально-економічної диференціації між країнами, зростання залежності національних економік від світових фінансових ринків та підвищення вразливості до глобальних кризових явищ. Як зазначає Дж. Стігліц, нерівномірний розподіл вигод від глобалізації може посилювати економічну нерівність як між країнами, так і всередині них [32].

Особливо відчутним є вплив глобалізації на країни з перехідною економікою, до яких належить Україна. З одного боку, відкритість економіки сприяє залученню іноземних інвестицій і розвитку експорту, з іншого – підвищує залежність від зовнішніх економічних коливань та конкуренції на світових ринках.

Для узагальнення основних наслідків глобалізації доцільно подати їх у вигляді табл. 1.4.

Таким чином, глобалізація є багатовимірним процесом, що має як позитивні, так і негативні наслідки для розвитку світового господарства. Її вплив значною мірою залежить від рівня економічного розвитку країни, її

інтегрованості у світову економіку та здатності адаптуватися до глобальних змін [13].

Таблиця 1.4

Наслідки глобалізації для світового господарства

Позитивні наслідки	**Негативні наслідки**
Розширення доступу до світових ринків	Посилення економічної нерівності
Зростання інвестиційних потоків	Залежність від глобальних криз
Поширення інновацій і технологій	Витіснення неконкурентних виробників
Підвищення ефективності виробництва	Соціальна диференціація

1.3. Регіональна економічна інтеграція: сутність, форми та особливості розвитку

Регіональна економічна інтеграція є важливою складовою сучасного розвитку світового господарства, що передбачає процес зближення та об’єднання національних економік країн певного регіону з метою створення спільного економічного простору. Вона ґрунтується на поглибленні взаємної торгівлі, координації економічної політики та формуванні спільних інституцій управління [7].

Сутність регіональної економічної інтеграції полягає у поступовому усуненні бар’єрів у торгівлі, русі капіталів, робочої сили та послуг між країнами-учасницями інтеграційних об’єднань. У результаті формується більш ефективний економічний простір, який забезпечує зростання конкурентоспроможності регіону на світовій арені [8].

Передумовами розвитку інтеграційних процесів є:

– географічна близькість країн;

– історичні та культурні зв’язки;

– подібний рівень економічного розвитку;

– взаємодоповнюваність національних економік;

– прагнення до підвищення економічної ефективності та безпеки [2].

Регіональна інтеграція є реакцією країн на виклики глобалізації та прагненням посилити свої позиції у світовому господарстві. Вона дозволяє

державам спільно протистояти глобальним економічним кризам, залучати інвестиції та розширювати ринки збуту продукції.

У сучасному світі існує значна кількість інтеграційних об’єднань, серед яких найпотужнішими є Європейський Союз, АСЕАН та НАФТА, що демонструють різні моделі економічної інтеграції (табл. 1.5) [8].

Таблиця 1.5

Основні передумови регіональної економічної інтеграції

Передумова	**Зміст**
Географічна близькість	сприяє розвитку торгівлі та транспорту
Економічна подібність	полегшує узгодження політик
Історичні зв’язки	формують довіру між країнами
Взаємодоповнюваність економік	підвищує ефективність кооперації

Регіональна економічна інтеграція реалізується через послідовне поглиблення взаємодії між країнами та проходить кілька етапів розвитку, які відрізняються ступенем економічного зближення та координації політики. У сучасній економічній науці виділяють кілька основних форм інтеграції, які формують ієрархічну систему інтеграційних об’єднань.

Найнижчим рівнем інтеграції є зона вільної торгівлі, у межах якої країни скасовують митні бар’єри у взаємній торгівлі товарами, але зберігають власну зовнішньоторговельну політику щодо третіх країн. Наступним рівнем є митний союз, який передбачає не лише вільну торгівлю між учасниками, а й запровадження спільного митного тарифу щодо зовнішніх партнерів [7].

Більш високим рівнем інтеграції є спільний ринок, який забезпечує вільний рух не тільки товарів і послуг, а й капіталу та робочої сили. Найвищою формою є економічний союз, що передбачає узгодження економічної політики країн-учасниць, включаючи валютну, податкову та соціальну політику [2].

У сучасному світі найрозвиненішою формою регіональної інтеграції є Європейський Союз, який поєднує риси спільного ринку та економічного

союзу. Менш глибокі форми інтеграції характерні для таких об’єднань, як АСЕАН та НАФТА, де переважає торгівельна інтеграція [8].

Для узагальнення форм економічної інтеграції доцільно подати їх у вигляді табл. 1.6.

Таблиця 1.6

Форми регіональної економічної інтеграції

Форма інтеграції	**Основні характеристики**
Зона вільної торгівлі	скасування мит між країнами-учасницями
Митний союз	спільний митний тариф щодо третіх країн
Спільний ринок	вільний рух товарів, капіталу і праці
Економічний союз	узгодження економічної політики

Регіональні інтеграційні об’єднання відіграють важливу роль у сучасному світовому господарстві, оскільки вони сприяють поглибленню міжнародного поділу праці, посиленню економічної взаємозалежності країн та формуванню стабільних регіональних ринків. Умови глобалізації підсилюють значення таких об’єднань як інструменту підвищення конкурентоспроможності країн на світовій арені.

Однією з ключових функцій інтеграційних об’єднань є створення сприятливих умов для розвитку торгівлі та інвестицій. Завдяки усуненню митних бар’єрів та гармонізації економічної політики країни-учасниці отримують доступ до ширших ринків збуту та ресурсів, що позитивно впливає на економічне зростання [7].

Важливу роль відіграє також координація економічної політики між державами, що дозволяє зменшити ризики економічних криз і підвищити стабільність регіональних економічних систем. Найбільш розвиненим прикладом такого типу інтеграції є Європейський Союз, який поєднує економічну, політичну та соціальну інтеграцію.

Інші регіональні об’єднання, такі як АСЕАН та НАФТА, переважно зосереджуються на розвитку торговельно-економічного співробітництва, сприяючи зростанню внутрішньорегіональної торгівлі та інвестиційних потоків [26].

Для узагальнення ролі інтеграційних об’єднань у світовому господарстві доцільно подати порівняльну табл. 1.7.

Таблиця 1.7

Роль основних регіональних інтеграційних об’єднань

Об’єднання	Основні функції	Рівень інтеграції
Європейський Союз	економічна, політична інтеграція	високий (економічний союз)
АСЕАН	розвиток торгівлі та інвестицій	зона вільної торгівлі / часткова інтеграція
НАФТА	лібералізація торгівлі	зона вільної торгівлі

Таким чином, регіональні інтеграційні об’єднання є важливими суб’єктами світового господарства, які забезпечують поглиблення економічної взаємодії між країнами, сприяють розвитку міжнародної торгівлі та підвищенню ефективності національних економік. Вони також виступають інструментом адаптації держав до умов глобалізованої економіки [2].

1.4. Вплив глобалізаційних та інтеграційних процесів на розвиток національних економік

Глобалізація та регіональна економічна інтеграція є ключовими чинниками трансформації сучасних національних економік, які визначають їхню відкритість, рівень конкурентоспроможності та ступінь залучення до світового господарства. У теоретичному аспекті вплив цих процесів розглядається через призму зростання взаємозалежності країн та формування єдиного глобального економічного простору [13].

У межах економічної теорії національна економіка все частіше розглядається не як ізольована система, а як складова глобальної економічної мережі. Це означає, що її розвиток залежить не лише від внутрішніх чинників, а й від зовнішніх – стану світових ринків, міжнародної кон’юнктури, діяльності транснаціональних корпорацій та міжнародних економічних організацій [32].

Вплив глобалізації проявляється через механізми міжнародної торгівлі, руху капіталу, технологій та робочої сили. У цьому контексті національні економіки стають більш відкритими, що сприяє їх інтеграції у світове господарство, але водночас підвищує залежність від зовнішніх економічних процесів [7].

Рис. 1.4. Теоретичні канали впливу глобалізації на національні економіки

Регіональна економічна інтеграція, у свою чергу, створює додаткові умови для поглиблення взаємодії між країнами, формуючи спільні ринки та уніфіковані правила економічної діяльності. Прикладом таких процесів є функціонування Європейський Союз, який забезпечує високий рівень економічної інтеграції між державами-учасницями [8].

Для узагальнення теоретичних засад впливу глобалізації та інтеграції на національні економіки доцільно подати їх у вигляді схеми (рис. 1.4).

Таким чином, теоретичні засади впливу глобалізації та регіональної інтеграції свідчать про поступове формування відкритих національних економік, які функціонують у тісному взаємозв'язку зі світовим господарством. Це зумовлює необхідність адаптації економічної політики держав до умов глобального середовища [13].

Позитивний вплив глобалізації та регіональної економічної інтеграції на національні економіки проявляється у розширенні їхніх можливостей розвитку, підвищенні ефективності виробництва та посиленні участі у міжнародному поділі праці. У сучасних умовах відкритість економіки стає важливою передумовою економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності держав.

Одним із ключових позитивних ефектів є зростання обсягів зовнішньої торгівлі. Завдяки інтеграційним процесам країни отримують доступ до ширших ринків збуту продукції, що сприяє розвитку експортно-орієнтованих галузей економіки. Це особливо важливо для країн із обмеженим внутрішнім ринком.

Важливим наслідком є також активізація інвестиційних потоків. Іноземні інвестиції сприяють модернізації виробництва, впровадженню нових технологій та створенню робочих місць. У цьому контексті значну роль відіграють міжнародні фінансові інституції, зокрема Світовий банк, який підтримує економічний розвиток країн через фінансування проєктів [15].

Крім того, глобалізація сприяє технологічному розвитку національних економік через трансфер інновацій та поширення сучасних технологій. Це підвищує продуктивність праці та конкурентоспроможність підприємств на світових ринках.

Для узагальнення позитивних наслідків доцільно подати їх у вигляді табл. 1.8.

Таблиця 1.8

Позитивні наслідки глобалізації та інтеграції для національних економік

Напрям впливу	**Результат**
Зовнішня торгівля	розширення ринків збуту
Інвестиції	модернізація економіки
Технології	впровадження інновацій
Зайнятість	створення нових робочих місць
Інтеграція	підвищення конкурентоспроможності

Таким чином, глобалізація та регіональна інтеграція створюють значні можливості для розвитку національних економік, сприяючи їх модернізації, зростанню ефективності та посиленню позицій у світовому господарстві [32].

Попри значні переваги, глобалізація та регіональна економічна інтеграція породжують низку негативних наслідків і викликів для національних економік. Вони пов’язані насамперед із посиленням взаємозалежності країн, нерівномірністю розвитку та зростанням вразливості до зовнішніх економічних шоків.

Одним із ключових негативних наслідків є зростання залежності національних економік від світової кон’юнктури. Умови глобальних ринків призводять до того, що економічні кризи в окремих країнах або регіонах швидко поширюються на інші держави, викликаючи так званий ефект «ланцюгової реакції».

Іншим важливим викликом є посилення економічної нерівності як між країнами, так і всередині них. Розвинені держави отримують більші вигоди від глобалізації завдяки технологічній перевазі та капіталу, тоді як країни, що розвиваються, часто залишаються у ролі постачальників сировини та дешевої робочої сили [13].

Суттєвою проблемою є також витіснення неконкурентоспроможних національних виробників транснаціональними корпораціями. Це може призводити до деіндустріалізації окремих галузей економіки та втрати робочих місць. У цьому контексті зростає роль глобальних компаній, які формують виробничі ланцюги у різних країнах світу [7].

Додатковим викликом є посилення міграційних процесів, які, з одного боку, забезпечують мобільність робочої сили, а з іншого – можуть спричиняти відтік кваліфікованих кадрів з країн із нижчим рівнем економічного розвитку.

Для узагальнення основних негативних наслідків доцільно подати їх у вигляді табл. 1.9.

Таблиця 1.9

Негативні наслідки глобалізації та інтеграції для національних економік

Напрям впливу	**Негативний наслідок**
Світові ринки	залежність від глобальної кон’юнктури
Економічний розвиток	посилення нерівності
Виробництво	витіснення місцевих виробників
Ринок праці	міграція та відтік кадрів
Кризи	швидке поширення економічних шоків

Таким чином, глобалізація та регіональна інтеграція, поряд із позитивними ефектами, створюють значні ризики для національних економік. Це вимагає від держав формування ефективної економічної політики, спрямованої на зменшення негативних наслідків та адаптацію до умов глобальної економіки [8].

РОЗДІЛ 2
СУЧАСНІ ПРОЦЕСИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ

2.1. Основні інтеграційні об’єднання світу та їх роль у міжнародних економічних відносинах

Міжнародні інтеграційні об’єднання є однією з ключових форм сучасної організації світового господарства, що виникає внаслідок поглиблення міжнародного поділу праці та посилення процесів глобалізації. Їх сутність полягає у добровільному об’єднанні держав на основі спільних економічних, а іноді й політичних інтересів для створення більш ефективного економічного простору, усунення бар’єрів у торгівлі та координації економічної політики [26].

У теоретичному аспекті міжнародна економічна інтеграція розглядається як процес поступового зближення національних господарств, який проходить кілька етапів – від створення зон вільної торгівлі до формування економічних союзів. При цьому інтеграційні об’єднання виступають інституційною формою реалізації цього процесу, забезпечуючи правову та організаційну основу співробітництва держав.

Значення інтеграційних об’єднань у сучасному світовому господарстві є багатовимірним. По-перше, вони сприяють лібералізації міжнародної торгівлі шляхом зниження або повного скасування митних і нетарифних бар’єрів. По-друге, вони забезпечують вільний рух капіталу, товарів, послуг і робочої сили, що підвищує ефективність використання ресурсів у межах інтеграційного простору.

По-третє, інтеграційні об’єднання відіграють важливу роль у підвищенні конкурентоспроможності національних економік. Об’єднання зусиль дозволяє країнам спільно протистояти викликам глобальної економіки, залучати інвестиції та впроваджувати інновації. Це особливо важливо для країн із середнім та нижчим рівнем економічного розвитку [31].

По-четверте, інтеграційні процеси сприяють формуванню регіональних центрів економічного впливу, які стають важливими акторами у світовій економіці. Наприклад, Європейський Союз є одним із найбільш розвинених інтеграційних об’єднань, що поєднує економічну та політичну інтеграцію та впливає на глобальні економічні процеси.

Таким чином, міжнародні інтеграційні об’єднання є важливим механізмом трансформації світового господарства, який забезпечує поглиблення взаємозалежності країн, підвищення ефективності економічних систем та формування нової архітектури міжнародних економічних відносин [26].

Сучасна система міжнародних економічних відносин характеризується існуванням потужних регіональних інтеграційних об’єднань, які виступають ключовими центрами економічного розвитку та впливу у світовому господарстві. Вони відрізняються рівнем інтеграції, масштабами економіки та ступенем координації економічної політики між державами-учасницями.

Найбільш розвиненим інтеграційним об’єднанням у світі є Європейський Союз, який поєднує ознаки спільного ринку та економічного союзу. Його особливістю є наявність єдиних інституцій, спільної валютної системи (в зоні євро) та високого рівня економічної координації між державами-членами [2].

Важливим регіональним об’єднанням є АСЕАН, яке забезпечує розвиток економічного співробітництва між країнами Південно-Східної Азії. Основний акцент у його діяльності зроблено на розвитку торгівлі, інвестицій та економічної стабільності в регіоні.

Ще одним потужним інтеграційним блоком є USMCA (оновлена форма НАФТА), яка регулює торговельно-економічні відносини між США, Канадою та Мексикою. Її основною метою є створення сприятливих умов для розвитку вільної торгівлі та інвестицій у Північній Америці [31].

Окремо слід виділити інтеграційні процеси в Латинській Америці, зокрема МЕРКОСУР, який об’єднує країни регіону з метою формування спільного ринку та посилення економічної взаємодії [27].

Для узагальнення характеристик основних інтеграційних об’єднань доцільно подати їх у вигляді табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Основні інтеграційні об’єднання світу

Об’єднання	**Регіон**	**Рівень інтеграції**	**Особливості**
Європейський Союз	Європа	економічний союз	спільна валюта, високий рівень інтеграції
АСЕАН	Азія	зона вільної торгівлі	розвиток регіональної торгівлі
USMCA	Північна Америка	зона вільної торгівлі	лібералізація торгівлі
МЕРКОСУР	Південна Америка	митний союз	спільний ринок регіону

Таким чином, сучасні інтеграційні об’єднання є важливими центрами світового економічного розвитку, які формують регіональні ринки, впливають на глобальні економічні процеси та визначають нову архітектуру міжнародних економічних відносин [8].

Регіональні інтеграційні об’єднання відіграють системоутворюючу роль у сучасних міжнародних економічних відносинах, оскільки вони формують нові правила взаємодії між державами, впливають на структуру світової торгівлі та визначають напрями розвитку глобальної економіки. Умови посилення глобалізації сприяють тому, що інтеграційні блоки стають важливими центрами економічної сили у світовому господарстві.

Однією з ключових функцій інтеграційних об’єднань є лібералізація міжнародної торгівлі. Усунення митних бар’єрів, гармонізація стандартів і спрощення процедур зовнішньоекономічної діяльності сприяють зростанню товарообігу між країнами-учасницями та підвищенню ефективності розподілу ресурсів [7].

Важливу роль інтеграційні об’єднання відіграють у русі капіталу та інвестицій. Створення стабільного економічного середовища та спільних правил ведення бізнесу підвищує інвестиційну привабливість регіонів. Це особливо характерно для таких об’єднань, як Європейський Союз, який є одним із найбільших ринків капіталу у світі [2].

Рис. 2.1. Роль інтеграційних об’єднань у світовій економіці

Інтеграційні структури також впливають на міжнародну конкуренцію, формуючи великі регіональні ринки, які здатні конкурувати на глобальному рівні з іншими економічними центрами. Наприклад, АСЕАН забезпечує зростання внутрішньорегіональної торгівлі та підсилює позиції країн Південно-Східної Азії у світовій економіці [26].

Крім того, інтеграційні об’єднання сприяють підвищенню економічної стабільності країн-учасниць шляхом координації економічної політики та спільного реагування на кризові явища. Це дозволяє зменшувати ризики економічних шоків і підвищувати стійкість національних економік до зовнішніх впливів [31].

Для узагальнення ролі інтеграційних об’єднань у міжнародних економічних відносинах доцільно подати їх основні функції у вигляді схеми (рис. 2.1).

Таким чином, регіональні інтеграційні об’єднання є важливими суб’єктами міжнародних економічних відносин, які забезпечують поглиблення економічної взаємодії між країнами, сприяють розвитку світової торгівлі та формують нову структуру глобального економічного простору.

2.2. Транснаціональні корпорації як чинник розвитку глобалізації

Транснаціональні корпорації (ТНК) є одними з найважливіших суб’єктів сучасної світової економіки, які значною мірою визначають напрями та темпи розвитку глобалізаційних процесів. Вони являють собою великі компанії, що здійснюють виробничу, інвестиційну та комерційну діяльність у декількох країнах одночасно, зберігаючи при цьому єдину систему управління та стратегічного планування [20].

З точки зору економічної теорії, ТНК розглядаються як результат розвитку міжнародного поділу праці та інтернаціоналізації виробництва. Вони виникають тоді, коли компанії виходять за межі національних ринків з метою зниження витрат, отримання доступу до ресурсів та розширення ринків збуту [19, 22].

Основними ознаками транснаціональних корпорацій є:

– наявність філій або дочірніх підприємств у кількох країнах;

– централізована система управління;

– глобальна стратегія розвитку;

– використання міжнародних виробничих ланцюгів;

– мобільність капіталу та технологій [18].

У науковій літературі існує кілька підходів до трактування ТНК. Згідно з теорією Дж. Даннінга, міжнародна експансія компаній пояснюється поєднанням трьох переваг: власницьких, локалізаційних та інтерналізаційних (OLI-парадигма) [22].

Інший підхід, представлений Р. Верноном, базується на теорії життєвого циклу продукту, згідно з якою виробництво товарів поступово переноситься з розвинених країн у країни, що розвиваються, у міру стандартизації продукції [36].

Таким чином, транснаціональні корпорації є складним економічним явищем, яке поєднує в собі виробничі, фінансові та інноваційні функції, формуючи глобальні економічні мережі та посилюючи взаємозалежність національних економік.

Транснаціональні корпорації здійснюють багатоканальний вплив на світову економіку, формуючи глобальні виробничі, фінансові та торговельні зв’язки. Їхня діяльність є одним із ключових механізмів поглиблення глобалізації та інтернаціоналізації господарських процесів [20].

Одним із головних механізмів впливу ТНК є прямі іноземні інвестиції (FDI), які забезпечують перенесення капіталу з одних країн в інші з метою створення або модернізації виробничих потужностей. Це сприяє інтеграції національних економік у світову економічну систему та підвищенню рівня їхнього економічного розвитку.

Важливим механізмом є формування глобальних ланцюгів доданої вартості (Global Value Chains), у межах яких різні етапи виробництва товарів розміщуються в різних країнах залежно від їхніх конкурентних переваг. Це дозволяє ТНК оптимізувати витрати та підвищувати ефективність виробництва [6].

ТНК також активно використовують механізми аутсорсингу та офшорингу, переносячи окремі виробничі або сервісні процеси в країни з

нижчими витратами виробництва. Це особливо характерно для промисловості, IT-сектору та сфери послуг.

Ще одним важливим механізмом є контроль над технологіями та інноваціями. ТНК концентрують у своїх руках значні науково-дослідні ресурси, що дозволяє їм формувати технологічні стандарти на глобальному рівні та визначати напрями інноваційного розвитку.

Крім того, ТНК здійснюють вплив на міжнародну торгівлю, формуючи значну частину світових товарних і фінансових потоків. Їхні внутрішньофірмові операції часто становлять значну частку глобального експорту та імпорту [19].

Для узагальнення основних механізмів впливу ТНК доцільно подати їх у вигляді схеми (рис. 2.2).

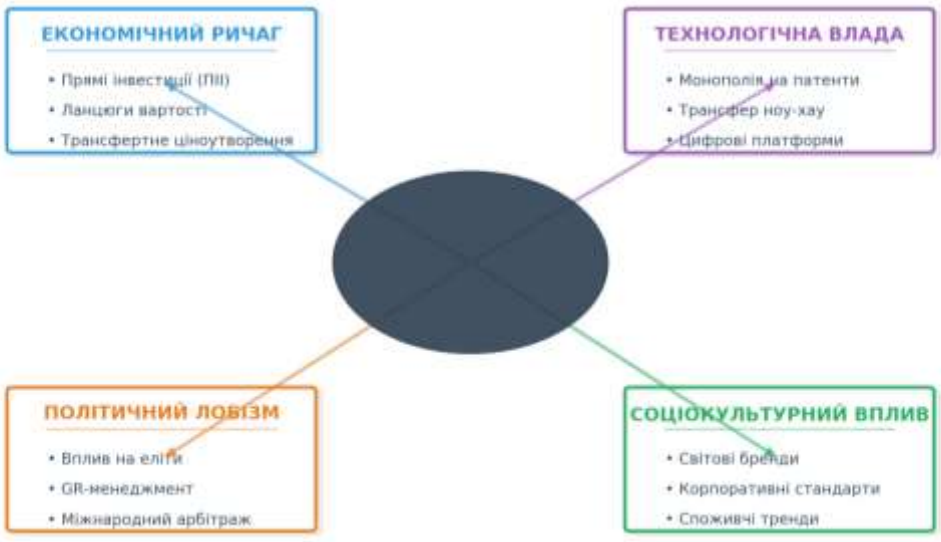

Рис. 2.2. Механізми впливу транснаціональних корпорацій

Таким чином, транснаціональні корпорації виступають ключовим інструментом глобалізації, забезпечуючи інтеграцію національних економік у світове господарство та формуючи сучасну архітектуру міжнародного економічного простору .

Транснаціональні корпорації (ТНК) відіграють подвійно суперечливу роль у розвитку національних економік та світового господарства, оскільки їхній вплив має як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, вони

сприяють економічному зростанню, інвестиціям та технологічному розвитку, з іншого – можуть посилювати залежність країн і загострювати структурні дисбаланси [6].

Позитивний вплив ТНК насамперед проявляється у припливі прямих іноземних інвестицій, що сприяє створенню нових робочих місць, розвитку інфраструктури та модернізації виробництва. Завдяки цьому національні економіки отримують доступ до сучасних технологій та управлінських практик.

Важливим є також внесок ТНК у розвиток експорту країн, що приймають інвестиції. Багато транснаціональних компаній створюють виробничі філії у різних державах, включаючи їх у глобальні ланцюги доданої вартості, що підвищує експортний потенціал цих країн.

Водночас діяльність ТНК має і негативні наслідки. Одним із них є посилення економічної залежності країн, що розвиваються, від рішень глобальних корпорацій. Це може обмежувати економічний суверенітет держав і впливати на їхню внутрішню економічну політику [38].

Крім того, ТНК можуть витісняти національних виробників із внутрішніх ринків завдяки масштабам виробництва та конкурентним перевагам. Це призводить до монополізації окремих секторів економіки та зниження ролі малого і середнього бізнесу [29].

Водночас слід відзначити, що діяльність ТНК має глобальний ефект, оскільки вони формують значну частку світового виробництва, торгівлі та інвестиційних потоків. За даними міжнародних організацій, найбільші корпорації контролюють значну частину світових фінансових ресурсів і виробничих мереж [23].

Для узагальнення впливу ТНК доцільно подати його у вигляді табл. 2.2.

Таким чином, транснаціональні корпорації є ключовими акторами глобальної економіки, які одночасно стимулюють розвиток національних економік та створюють нові виклики, пов’язані з посиленням глобальної конкуренції та нерівномірністю економічного розвитку.

Таблиця 2.2

Вплив транснаціональних корпорацій на економіку

Позитивний вплив	**Негативний вплив**
Прямі інвестиції	Економічна залежність
Створення робочих місць	Витіснення місцевих виробників
Технологічний трансфер	Монополізація ринків
Зростання експорту	Втрата економічного суверенітету
Інтеграція у світову економіку	Посилення нерівності

2.3. Сучасні тенденції міжнародної торгівлі та міжнародного поділу праці

Міжнародна торгівля є однією з найдавніших і найважливіших форм міжнародних економічних відносин, яка забезпечує обмін товарами та послугами між національними економіками. Вона виникає внаслідок нерівномірного розміщення ресурсів, відмінностей у рівні економічного розвитку та спеціалізації країн у виробництві окремих видів продукції.

У сучасних умовах міжнародна торгівля є ключовим елементом глобальної економіки, який визначає ступінь включення країни у світове господарство. Вона включає експорт (вивезення товарів і послуг за кордон) та імпорт (ввезення товарів і послуг з інших країн), що формує торговельний баланс держави [7].

Теоретично міжнародна торгівля базується на концепції міжнародного поділу праці (МПП), яка передбачає спеціалізацію країн на виробництві тих товарів і послуг, у яких вони мають відносні переваги. Така спеціалізація дозволяє підвищувати ефективність використання ресурсів та збільшувати загальний обсяг світового виробництва.

Класичною основою пояснення міжнародної торгівлі є теорія порівняльних переваг, згідно з якою країни отримують вигоду від торгівлі навіть тоді, коли одна з них є менш ефективною у виробництві всіх товарів. Головною умовою є різниця у відносних витратах виробництва [31].

Сучасний міжнародний поділ праці значно ускладнився під впливом глобалізації та діяльності транснаціональних корпорацій. Якщо раніше він мав переважно галузевий характер, то сьогодні формується у вигляді глобальних ланцюгів доданої вартості, де окремі етапи виробництва розміщуються в різних країнах світу [20].

Важливу роль у сучасному МПП відіграють технологічні та інноваційні чинники, які визначають місце країни у глобальних виробничих системах. Розвинені країни спеціалізуються на високотехнологічному виробництві та послугах, тоді як країни, що розвиваються, часто беруть участь у ресурсомістких або трудомістких етапах виробництва [34].

Таким чином, міжнародна торгівля та міжнародний поділ праці є взаємопов’язаними процесами, які формують основу функціонування світової економіки та забезпечують інтеграцію національних господарств у глобальну систему.

Сучасна міжнародна торгівля є складною багаторівневою системою, яка відображає зміни у світовому господарстві під впливом глобалізації, технологічного прогресу та трансформації міжнародного поділу праці. Її структура постійно змінюється, що пов’язано зі зростанням ролі нових секторів економіки та зміною географії світових торговельних потоків.

У структурі міжнародної торгівлі традиційно виділяють торгівлю товарами та торгівлю послугами. При цьому в останні десятиліття спостерігається випереджальне зростання саме торгівлі послугами, особливо у сферах фінансів, інформаційних технологій, логістики та консалтингу.

Важливою тенденцією є також зміна товарної структури міжнародної торгівлі. Якщо раніше домінували сировинні товари, то сьогодні зростає частка високотехнологічної продукції, машинобудування, електроніки та продукції з високою доданою вартістю. Це відображає перехід до інноваційної моделі розвитку світової економіки [7].

Географічна структура міжнародної торгівлі характеризується концентрацією основних торговельних потоків у межах трьох головних

центрів світової економіки: Північної Америки, Європи та Східної Азії. Особливо значну роль відіграють Китай, США та країни Європейський Союз, які формують основні обсяги світової торгівлі [8].

Серед сучасних тенденцій міжнародної торгівлі можна виділити:

– цифровізацію торгівлі, що передбачає зростання електронної комерції та цифрових платформ;

– глобалізацію ланцюгів постачання, коли виробництво розподіляється між різними країнами;

– зростання ролі країн Азії, насамперед Китаю та Індії;

– посилення впливу кризових явищ, таких як пандемія COVID-19 та геополітичні конфлікти;

– зміщення акценту на регіональні торговельні угоди [29, 30].

Особливої уваги заслуговує тенденція регіоналізації світової торгівлі, яка проявляється у зміцненні інтеграційних об’єднань, таких як АСЕАН, що сприяє збільшенню внутрішньорегіональної торгівлі та зменшенню залежності від глобальних ринків [26].

Для узагальнення сучасної структури міжнародної торгівлі доцільно подати її у вигляді табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Структура міжнародної торгівлі

Критерій	**Складові**	**Сучасні тенденції**
Об’єкт торгівлі	товари, послуги	зростання частки послуг
Товарна структура	сировина, промислова продукція, high-tech	домінування високотехнологічної продукції
Географія	США, ЄС, Азія	посилення ролі Азії
Організація	глобальна, регіональна	зростання регіоналізації

Таким чином, сучасна міжнародна торгівля характеризується глибокими структурними змінами, переходом до високотехнологічної моделі та посиленням ролі регіональних економічних об’єднань у формуванні світових торговельних потоків.

Сучасний міжнародний поділ праці зазнає суттєвих змін під впливом глобалізації, технологічного розвитку та посилення ролі транснаціональних корпорацій. Якщо раніше він мав переважно галузевий характер, то сьогодні набуває форми складної системи глобальних виробничих мереж, у межах яких окремі етапи виробництва розміщуються в різних країнах залежно від їхніх конкурентних переваг [34].

Однією з ключових тенденцій є формування глобальних ланцюгів доданої вартості (Global Value Chains), які інтегрують національні економіки у єдиний виробничий процес. У таких умовах країни спеціалізуються не на виробництві кінцевого продукту, а на окремих його етапах – від постачання сировини до складальних операцій та маркетингу [20].

Важливою зміною є також зростання ролі країн Азії у світовому виробництві. Такі держави, як Китай, Південна Корея, В'єтнам та Індія, стали ключовими центрами промислового виробництва, поступово змінюючи традиційну структуру міжнародного поділу праці, де домінували розвинені країни Заходу.

Сучасна глобальна економіка також характеризується процесами аутсорсингу та офшорингу, коли компанії переносять окремі виробничі або сервісні функції в інші країни з метою зниження витрат. Це дозволяє підвищувати ефективність виробництва, але водночас посилює залежність країн у глобальних виробничих системах [17].

Останніми роками з'явилися нові тенденції трансформації міжнародного поділу праці, зокрема reshoring (повернення виробництва у країни походження) та nearshoring (перенесення виробництва у географічно близькі країни). Ці процеси пов'язані з геополітичними ризиками, кризами глобальних ланцюгів постачання та прагненням країн підвищити економічну безпеку [28].

Важливу роль у цих змінах відіграють міжнародні інституції, зокрема Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), яка аналізує

трансформації глобального виробництва та інвестиційних потоків і відзначає зростання ролі цифрової економіки у міжнародному поділі праці.

Таким чином, міжнародний поділ праці в умовах глобалізації перетворюється на складну систему глобальних виробничих мереж, у якій країни взаємодіють на основі спеціалізації в окремих етапах створення доданої вартості. Це підвищує ефективність світової економіки, але водночас створює нові виклики, пов'язані з економічною залежністю та нестабільністю глобальних ланцюгів постачання.

2.4. Проблеми та перспективи розвитку світового господарства в умовах глобалізації

Сучасне світове господарство функціонує в умовах загострення комплексу глобальних проблем, які мають системний характер і впливають на економічний розвиток усіх країн незалежно від рівня їхнього соціально-економічного розвитку. Ці проблеми є наслідком як посилення глобалізаційних процесів, так і нерівномірності розвитку світової економіки [39].

Однією з ключових проблем є глобальна економічна нерівність, яка проявляється у значному розриві між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Це стосується рівня доходів населення, технологічного розвитку, доступу до освіти та медичних послуг. Така асиметрія посилює дисбаланси у світовій економіці та обмежує можливості сталого розвитку окремих регіонів [25].

Важливою проблемою є також боргова криза, яка характерна для багатьох країн, що розвиваються. Зростання зовнішнього державного боргу обмежує можливості держав інвестувати у власний розвиток, що посилює їхню залежність від міжнародних фінансових інституцій [28].

Суттєвий вплив на світове господарство має екологічна криза, яка проявляється у зміні клімату, виснаженні природних ресурсів та забрудненні навколишнього середовища. Ця проблема набуває глобального характеру та

потребує спільних дій усіх країн світу в межах концепції сталого розвитку [37].

Окремо слід виділити геополітичні конфлікти, які негативно впливають на стабільність світової економіки. Вони призводять до порушення торговельних зв'язків, запровадження санкцій, зміни логістичних маршрутів та зростання невизначеності на міжнародних ринках [39].

Також важливою проблемою є енергетична та ресурсна залежність, яка проявляється у нерівномірному розподілі енергоресурсів між країнами та залежності багатьох економік від імпорту нафти, газу та інших стратегічних ресурсів. Це створює додаткові ризики для стабільності світового господарства [40].

Для узагальнення основних глобальних проблем доцільно подати їх у вигляді табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Сучасні глобальні проблеми світового господарства

Проблема	**Сутність**	**Наслідки**
Економічна нерівність	розрив у розвитку країн	соціальна напруженість
Боргова криза	зростання державного боргу	фінансова залежність
Екологічна криза	зміна клімату, забруднення	загроза сталому розвитку
Геополітичні конфлікти	війни, санкції	дестабілізація торгівлі
Ресурсна залежність	нерівний розподіл ресурсів	енергетичні ризики

Таким чином, сучасні глобальні проблеми розвитку світового господарства мають комплексний характер і взаємопов'язані між собою. Їх вирішення потребує міжнародної координації, розвитку багатостороннього співробітництва та впровадження принципів сталого розвитку.

Сучасний розвиток світового господарства значною мірою визначається впливом глобальних криз, які порушують стабільність міжнародних економічних зв'язків, змінюють структуру світової торгівлі та впливають на темпи економічного зростання. До таких криз належать фінансові потрясіння, пандемії, геополітичні конфлікти та енергетичні шоки [25].

Однією з наймасштабніших сучасних криз стала пандемія COVID-19, яка спричинила різке скорочення світового ВВП, порушення глобальних ланцюгів постачання та падіння міжнародної торгівлі. У багатьох країнах було введено карантинні обмеження, що призвело до зупинки окремих секторів економіки, зокрема транспорту, туризму та послуг.

Фінансові кризи також мають значний вплив на світову економіку. Вони призводять до зменшення інвестиційної активності, нестабільності валютних ринків та зростання безробіття. Світова фінансова система стає більш вразливою через високий рівень взаємозалежності національних економік [28].

Окреме місце займають геополітичні конфлікти, які суттєво впливають на міжнародну торгівлю та інвестиції. Санкційна політика, торговельні обмеження та політична нестабільність призводять до перебудови глобальних економічних зв’язків і зміни логістичних маршрутів.

Важливим наслідком глобальних криз є порушення глобальних ланцюгів постачання, які формувалися десятиліттями. Пандемія та геополітичні конфлікти показали вразливість сучасної моделі міжнародного поділу праці, що базується на складних багаторівневих виробничих мережах [40].

Крім того, глобальні кризи спричиняють інфляційні процеси у світовій економіці, зростання цін на енергоносії та продовольство, що особливо сильно впливає на країни з низьким рівнем доходів [28].

Таким чином, глобальні кризи є важливим фактором трансформації світового господарства, оскільки вони не лише тимчасово дестабілізують економічні процеси, але й формують нові довгострокові тенденції розвитку міжнародної економічної системи.

Перспективи розвитку світового господарства визначаються подальшим поглибленням глобалізаційних процесів, технологічною трансформацією економіки та зміною балансу сил між основними економічними центрами світу. Водночас сучасні тенденції свідчать про

ускладнення глобальної економічної системи та її перехід до нової моделі розвитку [25].

Одним із ключових напрямів майбутнього розвитку є цифровізація економіки, яка охоплює електронну комерцію, цифрові платформи, автоматизацію виробництва та розвиток штучного інтелекту. Ці процеси змінюють структуру світової торгівлі та міжнародного поділу праці, посилюючи роль технологічно розвинених країн і компаній [40].

Важливою перспективою є також перехід до зеленої економіки, що передбачає зменшення негативного впливу на довкілля, розвиток відновлюваних джерел енергії та впровадження екологічно чистих технологій. Це є відповіддю на глобальні екологічні виклики та зміну клімату [35].

Сучасні тенденції також свідчать про посилення регіоналізації світової економіки, коли замість повністю глобальних зв’язків зростає роль регіональних інтеграційних об’єднань. Це дозволяє країнам зменшувати ризики глобальних криз та зміцнювати внутрішньорегіональні економічні зв’язки [39].

Окремо слід відзначити зростання ролі країн Азії, які поступово стають новими центрами світового економічного розвитку. Зокрема Китай та Індія посилюють свої позиції у світовій торгівлі, інвестиціях та промисловому виробництві, змінюючи традиційну структуру світового господарства [28].

Важливим елементом майбутнього розвитку є також трансформація міжнародного поділу праці, який дедалі більше базується на знаннях, інноваціях та високих технологіях. Це призводить до формування нової глобальної економічної архітектури, де ключову роль відіграють транснаціональні корпорації та цифрові платформи (рис. 2.3) [34].

Рис. 2.2. Перспективи розвитку світового господарства

Таким чином, перспективи розвитку світового господарства в умовах глобалізації характеризуються переходом до цифрової, інноваційної та екологічно орієнтованої економіки, а також зміщенням економічних центрів у бік країн Азії. Це формує нову структуру міжнародних економічних відносин і визначає напрями майбутнього розвитку глобальної економічної системи.

РОЗДІЛ 3
ПРОФЕСІЙНЕ ПЕДАГОГІЧНЕ СПРЯМУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Аналіз змісту навчальних програм і підручників з географії щодо вивчення світового господарства

Вивчення світового господарства в шкільному курсі географії в Україні здійснюється відповідно до нормативно-правових документів у сфері освіти, які визначають зміст, структуру та очікувані результати навчання. Базовими документами є Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти та чинні навчальні програми з географії для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти [9].

Згідно з Державним стандартом, географія належить до освітньої галузі «Природознавство» і спрямована на формування в учнів географічної компетентності, просторового мислення та розуміння закономірностей розвитку природних і соціально-економічних систем. Одним із ключових змістових блоків є саме світове господарство, яке розглядається як складова частина соціально-економічної географії світу [3].

Навчальна програма з географії для старшої школи визначає структуру курсу, де тема світового господарства посідає центральне місце у розділі, присвяченому глобальним економічним процесам. У межах цього блоку учні вивчають поняття міжнародного поділу праці, світової торгівлі, глобалізації, регіональної економічної інтеграції та діяльності транснаціональних корпорацій.

Структурно навчальна програма передбачає поетапне формування знань: від загальних уявлень про світове господарство до аналізу його галузевої та територіальної структури. Особлива увага приділяється взаємозв’язкам між країнами у глобальній економіці та впливу глобалізаційних процесів на національні економіки [9].

У сучасних умовах навчальні програми орієнтуються на компетентнісний підхід, що передбачає не лише засвоєння теоретичних знань, але й формування практичних умінь: аналізу статистичних даних, роботи з картами, інтерпретації економічних процесів та оцінювання глобальних проблем [3].

Окремо слід відзначити, що зміст навчальних програм поступово оновлюється відповідно до сучасних тенденцій розвитку світового господарства. Зокрема, посилюється увага до таких явищ, як цифрова економіка, глобальні ланцюги доданої вартості, сталий розвиток та екологічні виклики [35].

Таким чином, нормативна база викладання географії забезпечує системне включення теми світового господарства у шкільний курс, визначаючи її як ключовий елемент формування в учнів розуміння сучасних глобальних економічних процесів та місця України у світовій економічній системі [9].

Аналіз сучасних шкільних підручників з географії для 10–11 класів показує, що тема світового господарства подається як один із ключових розділів соціально-економічної географії світу та має комплексний характер. Її зміст спрямований на формування в учнів уявлення про структуру світової економіки, міжнародний поділ праці та глобальні економічні процеси [4, 5].

У більшості підручників, зокрема авторства Кобернік Сергій Георгійович та Коваленко Роман Романович, матеріал подається у логічній послідовності: спочатку розкривається поняття світового господарства, далі – його галузева структура, а потім розглядаються процеси глобалізації та міжнародної інтеграції.

Зміст підручників має три основні підходи до подання матеріалу:

– теоретичний підхід – подання базових понять (світове господарство, МПП, глобалізація);

– структурний підхід – аналіз галузевої та територіальної організації світової економіки;

– практико-орієнтований підхід – використання статистичних даних, карт, діаграм і прикладів країн [4].

Водночас аналіз показує, що рівень актуалізації сучасних процесів у підручниках є різним. У новіших виданнях більше уваги приділяється таким явищам, як цифрова економіка, глобальні виробничі ланцюги та діяльність транснаціональних корпорацій, тоді як у старіших виданнях ці аспекти представлені обмежено [5].

Для узагальнення підходів до подання теми світового господарства у підручниках доцільно подати порівняльну характеристику (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Порівняння підходів у підручниках з географії (10–11 класи)

Критерій	**Підручники старіші**	**Сучасні підручники**
Теоретичний зміст	базові поняття	розширені поняття (глобалізація, ТНК)
Практичні приклади	обмежені	більше статистики та кейсів
Сучасні тенденції	частково	повністю інтегровані
Візуалізація	мінімальна	карти, схеми, діаграми

Отже, аналіз підручників свідчить, що сучасні навчальні видання поступово переходять до більш компетентнісного та практико-орієнтованого підходу, що дозволяє учням краще розуміти реальні процеси світової економіки та їхній вплив на розвиток окремих країн і регіонів [12].

Тема світового господарства та глобалізації у шкільному курсі географії є однією з ключових у формуванні соціально-економічної географічної картини світу в учнів старшої школи. Її зміст спрямований на розуміння учнями сучасних глобальних процесів, місця окремих країн у світовій економіці та ролі міжнародних економічних зв’язків [9].

У шкільному курсі географії світове господарство розглядається як складна система, що включає галузеву структуру економіки, міжнародний поділ праці, світову торгівлю, глобалізаційні процеси та діяльність транснаціональних корпорацій. Це дозволяє сформувати в учнів цілісне уявлення про функціонування сучасної світової економіки [4, 5].

Позитивним аспектом є те, що в навчальному процесі закладено базові знання про глобалізацію та економічну інтеграцію. Учні ознайомлюються з основними поняттями, вчаться аналізувати карти економічних зв’язків, статистичні дані та порівнювати рівні економічного розвитку країн [12].

Водночас аналіз показує наявність певних недоліків у представленні теми. Зокрема, у шкільних підручниках недостатньо повно відображені сучасні тенденції розвитку світового господарства, такі як цифровізація економіки, розвиток платформних бізнес-моделей та трансформація глобальних ланцюгів вартості [33].

Крім того, прикладний аспект іноді є обмеженим: учні не завжди достатньо глибоко аналізують реальні економічні процеси на прикладі сучасних подій у світовій економіці. Це знижує рівень практичної значущості знань і ускладнює формування аналітичного мислення [30].

Важливою перевагою курсу є його спрямованість на формування ключових компетентностей, зокрема:

– уміння працювати з географічною інформацією;

– аналізувати економічні процеси;

– оцінювати глобальні проблеми;

– розуміти взаємозв’язки між країнами у світовій економіці [3].

Таблиця 3.2

Відображення теми світового господарства у шкільному курсі географії

Аспект	**Позитивні сторони**	**Недоліки**
Теоретичний зміст	базові поняття сформовані	недостатня деталізація сучасних процесів
Практична складова	карти, статистика, приклади	обмежені сучасні кейси
Сучасні тенденції	частково представлені	слабке висвітлення цифрової економіки
Компетентності	формуються аналітичні навички	недостатній рівень прикладності

Для узагальнення сильних і слабких сторін подання теми доцільно подати порівняльну характеристику (табл. 3.2).

Отже, тема світового господарства та глобалізації у шкільному курсі географії є важливою складовою формування економічного мислення учнів. Водночас її ефективність може бути підвищена шляхом оновлення змісту навчальних матеріалів, посилення практичної складової та ширшого використання сучасних прикладів розвитку світової економіки.

3.2. Практичне використання матеріалу теми на уроках географії (приклади навчальної діяльності)

Вивчення теми світового господарства у шкільному курсі географії має комплексний характер і спрямоване на формування в учнів цілісного уявлення про сучасну світову економічну систему, її структуру та закономірності розвитку. Дана тема є ключовою у формуванні соціально-економічної географічної компетентності, оскільки дозволяє учням зрозуміти місце окремих країн у глобальній економіці та характер міжнародних економічних зв’язків [9].

Основною освітньою метою є формування в учнів системи знань про світове господарство як цілісну систему, що включає галузеву структуру економіки, міжнародний поділ праці, світову торгівлю, процеси глобалізації та регіональної інтеграції. Учні повинні засвоїти базові поняття, закономірності та тенденції розвитку світової економіки [4, 5].

Розвивальна складова передбачає формування в учнів аналітичного, просторового та критичного мислення. У процесі вивчення теми учні вчаться аналізувати економічні карти, статистичні дані, порівнювати рівні економічного розвитку країн, встановлювати причинно-наслідкові зв’язки між економічними процесами [12].

Виховна мета полягає у формуванні в учнів розуміння взаємозалежності країн у сучасному світі, толерантного ставлення до різних моделей економічного розвитку та усвідомлення важливості сталого розвитку. Також важливим є формування економічної культури та глобального світогляду [3].

До основних завдань вивчення теми світового господарства належать:

– формування уявлення про структуру світового господарства;

– розуміння сутності міжнародного поділу праці;

– аналіз процесів глобалізації та економічної інтеграції;

– ознайомлення з діяльністю транснаціональних корпорацій;

– розвиток умінь працювати з економічною інформацією та картографічними матеріалами;

– формування здатності оцінювати сучасні глобальні економічні процеси [4].

Важливо підкреслити, що сучасний підхід до викладання теми орієнтований на компетентнісну модель навчання, де пріоритетом є не лише засвоєння знань, а й формування практичних умінь їх застосування в реальних життєвих ситуаціях [3].

Таким чином, вивчення теми світового господарства спрямоване на формування в учнів цілісного наукового світогляду, економічної грамотності та розуміння глобальних процесів, що відбуваються у сучасному світі [9].

Ефективне вивчення теми світового господарства в шкільному курсі географії потребує використання різноманітних методів навчання, які забезпечують не лише засвоєння теоретичних знань, а й формування практичних умінь аналізу економічних процесів. Сучасна методика навчання ґрунтується на поєднанні традиційних та інноваційних підходів, що відповідає компетентнісній парадигмі освіти.

До цієї групи належать пояснення, розповідь, лекція та бесіда. Вони використовуються для формування базових уявлень про світове господарство, міжнародний поділ праці та глобалізацію. Особливо ефективною є евристична бесіда, яка сприяє активізації мислення учнів та залученню їх до обговорення сучасних економічних процесів [4].

Наочність у вивченні світового господарства має ключове значення. Використовуються економічні карти, діаграми, графіки, статистичні таблиці

та мультимедійні презентації. Вони дозволяють учням краще розуміти просторову організацію світової економіки та її структурні особливості [5].

Практична діяльність учнів передбачає роботу з статистичними даними, аналіз економічних показників країн, побудову діаграм та виконання практичних робіт. Це сприяє розвитку аналітичного мислення та вмінню інтерпретувати економічну інформацію [12].

Важливим сучасним методом є проблемне навчання, яке передбачає постановку перед учнями проблемних питань, пов’язаних із реальними економічними ситуаціями. Наприклад: чому одні країни швидше інтегруються у світову економіку, а інші залишаються на периферії глобальних процесів [3].

До інтерактивних методів належать:

– дискусії;

– дебати;

– кейс-метод;

– рольові ігри;

– групові проєкти.

Вони сприяють розвитку комунікативних навичок, критичного мислення та вміння працювати в команді [12].

Особливо ефективною є проєктна форма, яка дозволяє учням досліджувати реальні економічні процеси, наприклад діяльність транснаціональних корпорацій або структуру світової торгівлі [4].

Таким чином, використання різноманітних методів і форм навчання забезпечує ефективне засвоєння теми світового господарства, розвиток ключових компетентностей учнів та формування їхнього цілісного уявлення про сучасну світову економіку.

Сучасне викладання теми світового господарства в шкільному курсі географії дедалі більше ґрунтується на використанні інноваційних педагогічних технологій, які забезпечують активну участь учнів у навчальному процесі, підвищують мотивацію та сприяють формуванню

практичних компетентностей. До таких технологій належать STEM/STEAM-підхід, проєктне навчання, цифрові освітні ресурси, геоінформаційні системи (GIS), а також інтерактивні методи навчання.

STEM-орієнтоване навчання дозволяє інтегрувати географію з економікою, інформатикою та математикою. Наприклад, учні можуть аналізувати структуру світової торгівлі, будувати графіки експорту та імпорту країн, а також моделювати вплив глобалізації на економічний розвиток регіонів [12].

Застосування геоінформаційних систем (наприклад, Google Earth, ArcGIS Online) дає змогу візуалізувати світові економічні процеси, аналізувати розміщення виробництв, транспортних вузлів і торговельних потоків. Це значно підвищує рівень просторового мислення учнів [4].

Проєктна діяльність є одним із найефективніших методів вивчення світового господарства. Учні можуть виконувати проєкти, наприклад:

– «Роль Китаю у світовій економіці»;

– «Транснаціональні корпорації та їх вплив на розвиток країн»;

– «Глобальні ланцюги постачання у сучасному світі».

Це сприяє розвитку дослідницьких навичок та вміння працювати з різними джерелами інформації [42].

3.3. Приклади практичних та лабораторних робіт з теми світового господарства для різних класів

На початковому етапі вивчення теми світового господарства (9–10 класи) практичні роботи мають переважно пропедевтичний та навчально-розвивальний характер. Їх основна мета полягає у формуванні базових уявлень про структуру світової економіки, міжнародний поділ праці та просторову організацію господарства. На цьому рівні важливо не перевантажувати учнів складними економічними моделями, а забезпечити поступовий перехід від описових знань до елементарного аналізу [3].

1. Практична робота «Структура світового господарства та його сектори»

Мета: сформувати уявлення про три сектори економіки та їх роль у світовому господарстві.

Хід роботи:

– учні визначають первинний, вторинний і третинний сектори;

– наводять приклади галузей для кожного сектору;

– складають схему або ментальну карту.

Результат: схематичне зображення структури світового господарства.

Очікувані вміння: класифікувати види економічної діяльності, встановлювати зв’язки між секторами економіки.

2. Практична робота «Країни-лідери світової економіки»

Мета: ознайомлення з географією світового економічного лідерства.

Хід роботи:

– робота з атласом та статистичними матеріалами;

– визначення країн з найбільшим ВВП;

– заповнення таблиці:

Країна	**Показник економіки**	**Провідні галузі**
США	високий ВВП	технології, фінанси
Китай	виробництво	промисловість
Німеччина	індустрія	машинобудування

Результат: сформоване уявлення про просторову концентрацію економічної потужності світу.

Очікувані вміння: робота зі статистикою, аналіз просторових даних.

3. Практична робота «Географія міжнародної торгівлі»

Мета: сформувати уявлення про основні торговельні потоки світу.

Хід роботи:

– нанесення на контурну карту основних напрямків експорту та імпорту;

– позначення головних світових торговельних центрів;

– аналіз найбільших торговельних партнерів.

Очікуваний результат: контурна карта з позначеними глобальними торговельними зв’язками.

Очікувані вміння: просторовий аналіз, робота з картографічними джерелами.

4. Практична робота «Порівняння рівня економічного розвитку країн»

Мета: навчити учнів порівнювати країни за базовими економічними показниками.

Хід роботи:

– вибір 2–3 країн різного рівня розвитку;

– аналіз показників (ВВП, структура економіки, зайнятість);

– формулювання висновків.

Очікуваний результат: коротке письмове узагальнення.

5. Елементи лабораторної роботи «Міжнародна спеціалізація країн»

Мета: сформувати початкове розуміння міжнародного поділу праці.

Хід роботи:

– учні визначають спеціалізацію окремих країн;

– аналізують приклади товарів (нафта, автомобілі, електроніка);

– встановлюють причини спеціалізації.

Очікувані вміння: пояснювати прості економічні зв’язки між країнами.

На рівні 9–10 класів практичні роботи з теми світового господарства виконують функцію первинного закріплення знань і формування базових аналітичних умінь. Вони орієнтовані на роботу з картами, таблицями та простими статистичними даними, що забезпечує поступовий перехід до більш складного аналізу в старших класах [4, 12].

На рівні 10–11 класів практичні та лабораторні роботи з теми світового господарства набувають аналітичного характеру. Учні вже здатні працювати зі статистичними даними, порівнювати економічні показники країн, аналізувати глобальні процеси та робити обґрунтовані висновки. Основний

акцент зміщується з описового навчання на інтерпретацію економічних явищ і причинно-наслідкові зв’язки [4, 5].

1. Практична робота «Аналіз структури світової торгівлі»

Мета: сформувати вміння аналізувати міжнародні торговельні потоки.

Хід роботи:

– аналіз статистичних даних експорту та імпорту різних країн;

– побудова кругових або стовпчикових діаграм;

– порівняння структури торгівлі розвинених країн і країн, що розвиваються.

Результат: діаграми та аналітичні висновки щодо структури світової торгівлі.

Очікувані вміння: аналіз статистики, виявлення закономірностей.

2. Практична робота «Географія транснаціональних корпорацій»

Мета: дослідити роль ТНК у світовій економіці.

Хід роботи:

– вибір однієї ТНК (Apple, Toyota, Samsung, Nestlé);

– визначення країн розміщення виробництва, штаб-квартир і ринків збуту;

– складання схеми глобальної діяльності компанії.

Результат: схема або карта діяльності ТНК.

Очікувані вміння: аналіз глобальних економічних структур.

3. Лабораторна робота «Глобальні ланцюги доданої вартості»

Мета: показати механізм формування глобального виробництва.

Хід роботи:

– аналіз виробництва складного товару (наприклад смартфона або автомобіля);

– визначення етапів виробництва;

– встановлення країн, які беруть участь у кожному етапі.

Результат: схема глобального виробничого ланцюга.

Очікувані вміння: системне мислення, розуміння глобалізації виробництва.

4. Практична робота «Порівняльний аналіз економічного розвитку регіонів світу»

Мета: навчити порівнювати макрорегіони світу.

Хід роботи:

– аналіз показників Європи, Азії та Північної Америки;

– порівняння рівня ВВП, структури економіки та спеціалізації;

– формулювання висновків.

Результат: аналітична таблиця та письмовий висновок.

5. Елементи лабораторної роботи «Вплив глобалізації на національні економіки»

Мета: оцінити наслідки глобалізації для різних країн.

Хід роботи:

– аналіз позитивних і негативних наслідків глобалізації;

– розгляд прикладів країн різного рівня розвитку;

– обговорення результатів у групах.

Результат: таблиця «плюси/мінуси глобалізації».

Практичні та лабораторні роботи для 10–11 класів спрямовані на формування в учнів аналітичного мислення, уміння працювати зі статистичними даними та розуміти складні процеси світової економіки. Вони забезпечують перехід від базових знань до рівня їхнього критичного осмислення та практичного застосування [4, 5, 12].

Інтегровані та проєктні роботи з теми світового господарства у 10–11 класах (особливо на профільному рівні) є найвищою формою організації навчальної діяльності учнів. Вони спрямовані на формування дослідницьких умінь, критичного мислення, навичок самостійного пошуку інформації та її системного аналізу. Такі роботи інтегрують знання з географії, економіки, історії та інформатики, що відповідає сучасним вимогам компетентнісного навчання [4, 12].

1. Проєкт «Світове господарство в умовах глобалізації»

Мета: узагальнити знання про глобалізаційні процеси та їх вплив на світову економіку.

Хід виконання:

– учні об’єднуються у групи;

– досліджують різні аспекти глобалізації (економічний, технологічний, соціальний);

– готують мультимедійну презентацію або постер;

– презентують результати класу.

Очікуваний результат: комплексне уявлення про глобалізацію як багатовимірний процес.

2. Проєкт «Роль транснаціональних корпорацій у світовій економіці»

Мета: дослідити вплив ТНК на розвиток країн і глобальну економіку.

Хід виконання:

– вибір конкретної ТНК (наприклад Apple, Microsoft, Toyota);

– аналіз географії виробництва, ринків збуту та інвестицій;

– оцінка позитивного та негативного впливу на економіки різних країн;

– підготовка аналітичного звіту.

Очікуваний результат: усвідомлення ролі ТНК як ключових акторів світового господарства.

3. Дослідницький проєкт «Порівняння регіональних моделей розвитку світової економіки»

Мета: порівняти особливості економічного розвитку різних регіонів світу.

Хід виконання:

– аналіз регіонів: Європа, Північна Америка, Азія, Африка;

– порівняння рівня розвитку, структури економіки, спеціалізації;

– створення таблиць, діаграм та карт;

– формулювання висновків.

Очікуваний результат: розуміння регіональної нерівномірності світового розвитку.

4. Проєкт «Україна у світовому господарстві»

Мета: визначити місце України у глобальній економічній системі.

Хід виконання:

– аналіз експорту та імпорту України;

– визначення основних торговельних партнерів;

– оцінка конкурентних переваг України;

– підготовка презентації.

Очікуваний результат: усвідомлення ролі України у міжнародному поділі праці.

5. Інтегрований дослідницький проєкт «Глобальні виклики сучасної економіки»

Мета: дослідити сучасні проблеми світового господарства.

Хід виконання:

– аналіз глобальних криз (економічних, екологічних, енергетичних);

– використання даних міжнародних організацій;

– підготовка аналітичного звіту або відеопрезентації.

Очікуваний результат: формування глобального економічного мислення.

Інтегровані та проєктні роботи забезпечують найвищий рівень навчальної діяльності учнів, оскільки поєднують теоретичні знання з практичною дослідницькою роботою. Вони сприяють розвитку самостійності, критичного мислення та вміння працювати з реальними економічними даними, що є особливо важливим у вивченні теми світового господарства.

ВИСНОВКИ

У ході виконання дипломної роботи ми дослідили сучасні тенденції розвитку світового господарства в умовах глобалізації та регіональної економічної інтеграції, а також особливості їх вивчення у шкільному курсі географії.

Ми з'ясували, що світове господарство є складною багаторівневою системою, яка функціонує на основі міжнародного поділу праці та постійної взаємодії національних економік. Його розвиток значною мірою визначається процесами глобалізації, що посилюють взаємозалежність країн і формують єдиний світовий економічний простір.

Ми встановили, що глобалізація є ключовим чинником сучасного етапу розвитку світової економіки. Вона проявляється у зростанні міжнародної торгівлі, активізації діяльності транснаціональних корпорацій, формуванні глобальних виробничих ланцюгів та посиленні інтеграційних процесів між країнами. Водночас ці процеси супроводжуються загостренням глобальних проблем, зокрема економічної нерівності та екологічних викликів.

Ми довели, що регіональна економічна інтеграція є важливим механізмом розвитку світового господарства, оскільки сприяє поглибленню економічних зв'язків між країнами, створенню спільних ринків та підвищенню конкурентоспроможності регіонів у глобальному просторі.

Ми визначили основні сучасні тенденції розвитку світового господарства, серед яких особливо виділяються цифровізація економіки, трансформація міжнародного поділу праці, зростання ролі високотехнологічних галузей та посилення економічного впливу країн Азії.

Ми проаналізували зміст навчальних програм і підручників з географії та встановили, що тема світового господарства займає важливе місце у шкільному курсі, однак потребує подальшого оновлення з урахуванням сучасних глобальних процесів.

Ми обґрунтували методичні підходи до вивчення теми світового господарства, зокрема використання різних методів навчання, сучасних педагогічних технологій, практичних, лабораторних і проєктних робіт, що забезпечує формування в учнів ключових компетентностей.

Отже, ми дійшли висновку, що ефективне вивчення світового господарства у шкільному курсі географії можливе за умови поєднання теоретичних знань із практичною діяльністю учнів, використання сучасних освітніх технологій та орієнтації на розвиток аналітичного мислення і розуміння глобальних економічних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глобальна економіка: навчальний посібник / за ред. В. Рокочі. Київ : КНЕУ, 2021.
2. Данильченко О. С. Глобальна економіка: теорія і практика розвитку : монографія. Київ : КНЕУ, 2019. 410 с.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Київ : МОН України, 2020.
4. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р. Географія (рівень стандарту) : підручник для 10 класу. Київ : Літера ЛТД, 2023.
5. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р. Географія (рівень стандарту) : підручник для 11 класу. Київ : Літера ЛТД, 2024.
6. Конференція ООН з торгівлі та розвитку. World Investment Report 2024: International Production Beyond the Pandemic. Geneva : UNCTAD, 2024.
7. Кузьмін О. Є. Міжнародна економіка : навчальний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 356 с.
8. Масляк П. О. Суспільна географія світу : підручник. Київ : Генеза, 2021. 288 с.
9. Міністерство освіти і науки України. Навчальна програма з географії для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти. Київ : МОН України, 2023.
10. Організація економічного співробітництва та розвитку. OECD Guidelines for Multinational Enterprises. Paris : OECD Publishing, 2023.
11. Організація Об'єднаних Націй. Human Development Report 2024.
12. Паламарчук М. М. Методика навчання географії в школі. Київ : Генеза, 2021.
13. Рокоча В. В. Глобальна економіка : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2021. 312 с.
14. Світова організація торгівлі. World Trade Report 2023.

15. Світовий банк. World Development Report 2023. Washington, DC : World Bank, 2023. 250 p.
16. Сухоруков А. І. Світове господарство і міжнародні економічні відносини : підручник. Київ : Знання, 2019.
17. Bartlett C. A., Ghoshal S. Managing Across Borders: The Transnational Solution. Boston : Harvard Business School Press, 2009. 388 p.
18. Buckley P. J., Casson M. The Future of the Multinational Enterprise. London : Macmillan, 1976. 103 p.
19. Caves R. E. Multinational Enterprise and Economic Analysis. Cambridge : Cambridge University Press, 2007. 376 p.
20. Dicken P. Global Shift: Mapping the Changing Contours of the World Economy. London : SAGE Publications, 2015. 624 p.
21. Dicken P. Global Shift: Mapping the Changing Contours of the World Economy. London : SAGE Publications, 2021. 624 p.
22. Dunning J. H. Multinational Enterprises and the Global Economy. Wokingham : Addison-Wesley, 1993. 687 p.
23. Fortune. Global 500: World’s Largest Companies 2025. New York : Fortune Media, 2025.
24. Hymer S. The International Operations of National Firms. Cambridge : MIT Press, 1976. 253 p.
25. International Monetary Fund. World Economic Outlook 2024. Washington, DC : IMF, 2024.
26. Krugman P., Obstfeld M. International Economics: Theory and Policy. Boston : Pearson, 2020. 744 p.
27. MERCOSUR. Annual Report 2023. Montevideo, 2023.
28. OECD. Economic Outlook 2024. Paris : OECD Publishing, 2024.
29. OECD. Multinational Enterprises in the Global Economy. Paris : OECD Publishing, 2023.
30. Roberts M. Geography Through Enquiry: Approaches to Teaching and Learning. Sheffield : Geographical Association, 2020.

31. Salvatore D. International Economics. Hoboken : Wiley, 2021. 720 p.
32. Stiglitz J. E. Globalization and Its Discontents Revisited. New York : W. W. Norton, 2019. 448 p.
33. Stoltman J. P. Teaching Geography in Secondary Schools. New York : Routledge, 2019.
34. United Nations Conference on Trade and Development. World Investment Report 2025: International Investment in the Digital Economy. Geneva : UNCTAD, 2025.
35. United Nations. Sustainable Development Goals Report 2024. New York : UN, 2024.
36. Vernon R. Sovereignty at Bay: The Multinational Spread of U.S. Enterprises. New York : Basic Books, 1971. 280 p.
37. Vitali S., Glattfelder J., Battiston S. The Network of Global Corporate Control. Zurich : ETH Zurich, 2011. 34 p.
38. World Bank Group. Global Economic Prospects 2024. Washington, DC : World Bank, 2024.
39. World Economic Forum. Global Risks Report 2025. Geneva : WEF, 2025.
40. World Trade Organization. World Trade Report 2024: Trade and Global Resilience. Geneva : WTO, 2024.

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні інтеграційні об’єднання світу

Інтеграційне об’єднання	**Регіон**	**Країни-учасниці**	**Рівень інтеграції**	**Значення**
Європейський Союз	Європа	27 країн	високий	єдиний ринок, валюта
АСЕАН	Азія	10 країн	середній	торгівля, співпраця
НАФТА	Північна Америка	США, Канада, Мексика	високий	вільна торгівля
МЕРКОСУР	Південна Америка	Бразилія, Аргентина та ін.	середній	економічна інтеграція

Додаток Б

Провідні ТНК світу та їх галузі

ТНК	**Країна базування**	**Галузь**	**Роль у світовій економіці**
Apple	США	IT	глобальні технології
Toyota	Японія	автомобілебудування	виробництво авто
Samsung	Південна Корея	електроніка	інновації
Nestlé	Швейцарія	харчова промисловість	світовий ринок продуктів

Додаток В

Структура світової торгівлі

Сектор	**Частка**	**Характеристика**
Товари	висока	промислова продукція
Послуги	зростає	фінанси, IT
Сировина	зменшується	енергоносії

Додаток Г

Сучасні тенденції світового господарства

Тенденція	**Сутність**	**Наслідки**
Глобалізація	інтеграція економік	взаємозалежність
Регіоналізація	інтеграційні блоки	локальні ринки
Цифровізація	IT та AI	нові галузі
Перенесення виробництва	nearshoring	зміна МПП

Додаток Д

Проблеми світового господарства

Проблема	**Прояв**	**Наслідки**
Економічна нерівність	різний рівень розвитку	бідність країн
Кризові явища	фінансові кризи	спад економіки
Екологічні проблеми	зміна клімату	глобальні ризики
Геополітика	конфлікти	порушення торгівлі